

Genç Bir Kadın Araştırmacının Yaşlı Erkeklerle Gerçekleştirdiği Araştırmanın Saha Deneyimleri

Bilge Akar

Beykent Üniversitesi, Öğretim Görevlisi

[ORCID: 0000-0001-5704-8783](https://orcid.org/0000-0001-5704-8783)

bilgeakarr@gmail.com

Öz

Çalışmada, Ağustos 2023-Mayıs 2024 tarihlerinde genç bir kadın araştırmacı olarak yaşlı erkeklerle Eskişehir’de yürüttüğüm “Yaşlı Erkeklerin Eş Kaybı Sonrası Yalnızlık Deneyimleri” başlıklı yüksek lisans tez araştırmamdaki deneyimlerimi saha notlarımdan yararlanarak aktarmayı amaçlıyorum. Bu çalışmada, yaşlı erkeklerle gerçekleştirdiğim derinlemesine görüşmelere ve genç bir kadın araştırmacı olarak yaşlı erkekler karşısında nasıl konumlandığıma/konumlandırıldığıma detaylı şekilde değindim.

Anahtar Kelimeler:Toplumsal cinsiyet, genç bir kadın araştırmacı, yaşlı erkekler, derinlemesine görüşme, konumsallık.

.....

Geliş tarihi: 28 Kasım 2024 • Kabul tarihi: 24 Şubat 2025

•

Saha Notu

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2025 • 17(1) • 387-406

DOI: 10.46655/federgi.1592821

Field Experiences of a Young Female Researcher Working with Older Men

Bilge Akar

Beykent University, Lecturer

[ORCID: 0000-0001-5704-8783](https://orcid.org/0000-0001-5704-8783)

bilgeakarr@gmail.com

Abstract

In this study, I aim to convey my experiences in my master's thesis study titled "Older men's experiences of loneliness after the loss of a spouse", which I conducted as a young female researcher with older male subjects in Eskişehir between August 2023 and May 2024, by making use of my field notes. In the study, I elaborate on the in-depth interviews I conducted with older men and how I, as a young woman researcher, was positioned/positioned vis-a-vis older men.

Keywords: Gender, a young female researcher, older mens, In-depth Interview, positionality

.....

Arrival date: 28 November 2024 • Acceptance date: 24 February 2025

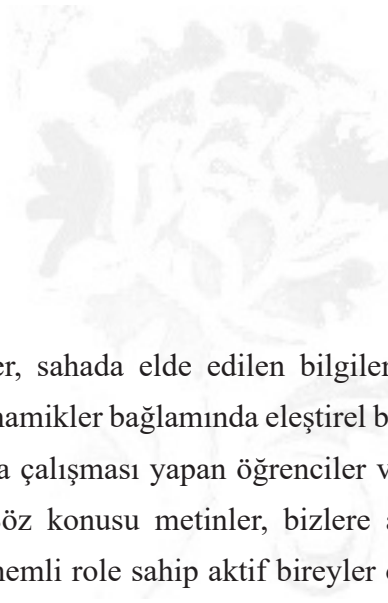
•

Field Note

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2025 • 17(1) • 387-406

DOI: 10.46655/federgi.1592821

Giriş¹

Özdüşünümsel metinler, sahada elde edilen bilgiler dışında araştırmacının deneyimlerini farklı dinamikler bağlamında eleştirel biçimde anlamaya olanak tanınması sebebiyle saha çalışması yapan öğrenciler ve araştırmacılara büyük katkı sağlamaktadır. Söz konusu metinler, bizlere araştırmacıların da veri oluşturma sürecinde önemli role sahip aktif bireyler olduğunu söylemektedir (Akoğlu 2021).

Konumla ilgili tartışmalar, nitel araştırmalarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacılar, genellikle araştırdıkları kişileri nasıl gördükleri veya bu kişilerin ne oldukları üzerinden konumlandıklarını söylemekte ancak bu, aynı zamanda araştırmacıların kendilerini nasıl gördükleriyle de ilgili olmaktadır. Hangi biçimde olursa olsun, konumla ilgili tanımlamalar kimlikler etrafında kavramsallaşmaktadır. Söz konusu kimlikler de kimin, neyi, kimi, nasıl, neden, nerede ve ne zaman çalışacağını gerekçelendirmeye yetmektedir

(Deniz 2017).

Araştırmacı, sahada yalnızca kendi konum almamakta aynı zamanda araştırma yaptığı kişi, grup ve sosyo-politik bağlamdan meydana gelen sahanın belirlenmesiyle de konumlandırılabilir. Araştırmacı, ayrıca sahada değişmeyen tek konuma da sahip olmamaktadır. Çünkü araştırmacı, sahada karşılaştığı her kişi, ortam veya olayda farklı konumlara sahip olabilmekte ve farklı çalışmalarda farklı konumlanma/konumlandırılma da mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, konumsallık bir tür uzam olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacı bu uzamın içinde, kendi amaçları, stratejileri, kaynakları ve saha dinamikleriyle bağlantılı olarak farklı konumlar alabilmektedir (Körükmez 2016). Zira Naples (1997 aktaran Borkert ve Tona 2006) de içerilik ve dışarılığın sabit konumlar olmadığını, topluluk üyeleri tarafından farklı şekillerde ifade edilen, sürekli değişen sosyal konumlar olduğundan bahsetmektedir. Diğer yandan araştırmacının konumsallıklar uzamı içinde bulunması, araştırmanın üreteceği bilgiyi de belirlemektedir. Nitekim araştırmacıların kendi saha deneyimlerini ele aldıkları anlatılar, üzerine konuşulan veri ve verinin yazılma ve yorumlanma biçiminin bağlamını ortaya koyarak aslında araştırma sonucunda ortaya çıkan bilginin sınırlarını ve bağlamını göstermektedir. Dolayısıyla bu yolla okuyucu, okuduğu makale veya kitabın yorumlanma sürecini de göz önünde bulundurabilmektedir (Körükmez 2016).

Bu çalışmada, hem kendilerinden büyük erkeklerle çalışma yürütecek genç kadın araştırmacıların araştırma sahasında nelerle karşılaşabilecekleri ve nelere dikkat etmeleri gerektiği gibi konularda hem de tez araştırmam sırasında oluşturduğum verilerin bağlamı hakkında farkındalık kazanmaları amacıyla “Yaşlı Erkeklerin Eş Kaybı Sonrası Yalnızlık Deneyimleri” isimli yüksek lisans tez çalışmamın saha çalışması sırasındaki deneyimlerimi saha notlarımdan yararlanarak ele alıyorum. Kendi saha deneyimimi ele aldığım bu çalışmada, yanıt aradığım soru, genç bir kadın araştırmacı olarak eril ortamda, kendinden

yaşça büyük erkeklerle araştırmanın nasıl yürütüleceğidir. Çalışmada, öncelikle yaşça büyük erkeklerle gerçekleştirdiğim derinlemesine görüşmelere dair saha notlarımı aktardım. Ardından genç bir kadın araştırmacı olarak yaşça büyük erkekler karşısında nasıl konumlandığımı/konumlandırıldığımı ele aldım.

Derinlemesine Görüşmeler

Tez araştırmam kapsamında gerçekleştirdiğim derinlemesine görüşmeleri Robertson ve Hale (2011) tarafından ele alınan ilişki kurmak, ilişkiyi geliştirmek ve söylemsellik bağlamında değerlendirdim. Katılımcılarla iletişime geçmek, araştırmaya başlamanın ilk adımıdır. Bu da esneklik ve sabır gerektirmektedir. Araştırmanın güvenilirliğe ihtiyacının olması, araştırmacının sahip olduğu rolün net olarak anlaşılmasına işaret etmektedir. Bundan dolayı, ilişki kurmanın ilk adımının üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir (Robertson ve Hale 2011). Tez araştırmam kapsamında babam ve büyükbabam ilk olarak evlerine gitmeden önce kırsal mahallelerde ikamet eden her araştırma öznesiyle telefon aracılığıyla iletişime geçti. Öznelerle temas kurulan ilk an görüşme sürecini biçimlendirmektedir. Çünkü ilk temas, güven ilişkisi geliştirme, bağ kurma gibi birçok faktör üzerinde etkili olmaktadır. Telefonla iletişime geçtiğimiz öznelere araştırmaya dair gerekli bilgileri verdik ve ilişki kurduk. Öznelerle ilk olarak babam ve büyükbabam tarafından temas kurulsa da araştırmaya katılıp katılmama kararını tamamen öznelerle bıraktım. Tüm araştırma öznelerine araştırmaya katılmayı reddetme olanağı verdim ve istedikleri zaman açıklama yapmadan araştırmadan çekilme haklarının olduğunu açıkça anlattım. Böylece özneler araştırmaya katılıp katılmayacaklarına dair karar verdi ve hem araştırmaya hem de araştırmacıya dair güven hissettiler. Öncesinde telefon görüşmesi aracılığıyla temasa geçtiğimiz tüm özneler araştırmaya dâhil olmayı kabul etti. Araştırmaya dâhil olmayı kabul eden öznelerle görüşmeleri planladım.

Kırsal mahallelerde ikamet eden her özneyle görüşmelerin zamanı ve yerini planladıktan sonra öznelerin evlerine babam veya büyükbabamla birlikte gittik. Öznelerin evine gittiğimizde de öncelikle babam veya büyükbabam öznelerle temasa geçti. Her ne kadar babam veya büyükbabamın öznelerle teması ilişki kurma konusunda başlangıç noktası olarak görülse de görüşmelerden önce öznelere araştırmaya dair tüm gerekli bilgileri yazılı ve sözel olarak detaylı şekilde paylaştım. Araştırma süreci boyunca tüm öznelerin istedikleri zaman araştırmadan çekilme hakkına sahip olduklarını vurguladım. Gerçekleştirdiğim tez çalışması hakkında bilgilendirmeler yaptıktan sonra ses kaydı için öznelerin onamlarını aldım. Görüşmelerden önce aydınlatılmış onam formunu her özne için okudum ve öznelerden formu imzalamalarını istedim. Gerekli bilgileri aktardıktan sonra öznelere araştırmayla ilgili söylemek veya sormak istedikleri bir şeyin olup olmadığını sordum.

Her öznenin evine babam veya büyükbabamla birlikte gitsek de görüşmeleri kimsenin olmadığı ortamda özneyle birlikte gerçekleştirdim. Görüşmelerden önce görüşmelerin kesintiye uğramaması adına gerekli hazırlıkları gerçekleştirdim. Öznelerin onamları doğrultusunda ses kayıt cihazından yararlandım. Görüşmeleri yaşlı bireylerle gerçekleştirdiğimi tüm süreç boyunca göz önünde bulundurdum. Bireylerin içinde bulundukları dönemin özelliklerini gözeterek görüşmeleri her öznenin durumuna özgü olarak şekillendirdim. Toplumda yaşlı bireyler, “bakıma muhtaç, başkalarına bağımlı, topluma faydasız ve yük” (Pak 2020) gibi profillerden dolayı acıma duygusu uyandıran kişiler olarak algılanabilmektedir. Nitekim ben de ilk görüşmelerde öznelere acıyan ses tonumun olduğunu fark ettim.

İlişki kurmanın yanı sıra kurulan ilişkinin geliştirilmesi de önemlidir. Araştırmanın gerçekleştirildiği ortamlardaki ilişkiler zaman içinde gelişip değişebilmektedir. Böylece yakınlık kurmak, sürekli olarak yeniden odaklanma gerektiren önemli bir beceridir (Robertson ve Hale 2011). Bu, saha notlarımda şu şekilde yer aldı:

Kendimi her görüşmenin sürecine göre yeniden inşa ettim. Görüşmelerin tamamında anda kalmaya çalıştım. ‘Bunları önceki görüşmede öğrendim’ gibi ifadelerden kendimi arındırarak ‘her görüşmeden daha fazla ne öğrenebilirim’ sorgulamasına süreç boyunca sahip oldum.

Tez araştırmama dâhil olan özneler daha önce herhangi bir araştırmaya katılmamıştı. Öznelerin görüşme sürecinde aktif olarak yer almalarına odaklansam ve yönlendirdiğim sorulara verecekleri yanıtların kontrolünün kendilerine ait olduğu bilgisini önceden versem de sorduğum sorulara yönelik paylaştıkları bilgileri benim doğrulamama gereksinim duydular. Bu, saha notlarıma şu şekilde yansdı:

Özneye eşinin kaybından sonra yalnız yaşama kararını nasıl aldığını sorduğumda birkaç dakika deneyimlerini anlattı. Ardından ‘bilemiyorum ne diyeyim buna, o konuyu da sen söyle’ şeklinde hangi konudan bahsedeceğini bana sordu.

Özneler kendilerine sorduğum sorular hakkında deneyimlerini aktardıktan sonra ifade ettiklerinin mantık çerçevesinde olup olmadığından emin olamadılar. Bu, öznelerin emin olabilmek için soru sormalarını beraberinde getirdi. Bu durum, tüm öznelerin ifade ettiklerinin tarafımdan kabul edilip edilmeyeceğine dair birtakım kaygılarının mevcut olduğuna işaret ederek süreçte daha dikkatli olmama olanak tanıdı. Görüşmeler süresince her öznenin deneyimlerinin anlaşıldığını sözel olarak ifade ettim ve paylaştıkları deneyimlerin kıymetli olduğu vurgusunu yineleyerek öznelerin görüşme sürecine aktif olarak katılmalarına destek oldum.

Özneler kendilerine yönelttiğim sorular karşısında verdikleri yanıtlara görüştüğüm diğer kişiler tarafından nasıl yanıt verildiğini de sıklıkla sorarak, kendi paylaşımlarının diğer öznelerle karşılaştırmasını yaparak doğruluğunu teyit etmeye çalıştılar. Bazı özneler de araştırmacı-katılımcı ilişkisine dayanan ve daha resmi olan görüşme ortamını görüşmelerin ortalarında ev sahibi-misafir

ilişkinin hâkim olduğu daha samimi ve güvene dayalı ortama dönüştürdü. Bu durum üzerinde öznelere yönelttiğim soruların etkisinin olduğunu gördüm. Bu, saha notlarıma şu şekilde yansdı:

Görüşmenin 25. dakikasında özneye sorduğum ‘yalnızlık senin için ne demek?’ sorusundan sonra özne dizlerine vurup ani şekilde ‘sabah vişne suyu yaptım çok güzel oldu, bir bardak da sana doldurayım’ diyerek meyve suyu ikramında bulunmak için mutfağa gitti.

Görüşmelerin ilerleyen dakikalarında bazı öznelere ikramları yenileyebileceklerine yönelik talepler de geldi. Özneler kendilerine yönelttiğim sorulara bir yandan yanıt verdi bir yandan da ev sahipliği yaparak “vişne suyunu tekrar doldurayım mı, bir daha iç çok güzel” gibi ifadelerde bulundu. Özneler zorlandıkları deneyimler hakkında konuşurken bir anda ikramları yenilemeye yönelik taleplerde bulundu ve bu, birçok görüşmede söz konusu oldu. Bu sayede özneler, resmi görüşme ortamını ikramda bulunarak misafirleri en güzel biçimde ağırlayan daha samimi misafir ve ev sahibinin bulunduğu bir ortama dönüştürdü. Bu durum, misafir-ev sahibi ilişkisine dayanan daha samimi konuşmalar yapılmasına ve katılımcılarla güvene dayalı ilişki geliştirilmesine olanak sağlayarak katılımcıların görüşmeye yönelik kaygılarını azalttı, hassas olan araştırma konusuna dair özel bilgilerin paylaşılmasını kolaylaştırdı.

Araştırmacıların görüştükleri kişilerin ev sahibi rolüne sahip olduklarının ve kendilerinin de onların evlerinde ziyaretçi olduklarının farkında olmaları gerekmektedir. İkramları kabul etmek görüşülen kişiye zaman ayırmak olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda karşılıklılık gündeme gelmektedir (Robertson ve Hale 2011). Karşılıklılık, saha notlarımda şu şekilde yer aldı:

İlk görüşmelerde özneler bana ikramda bulundukları için ilerleyen görüşmelere çeşitli hediyelerle gittim. Kırsal mahallede yaşamam nedeniyle bunun avantajından yararlandım ve öznelere evimizde

hazırladığımız tereyağı, süt, yumurta gibi ürünler göturdüm. Hediyeler üzerinden yaptığımız sohbetler gergin olan görüşme ortamını yumuşattı ve sürece olumlu yansıdı.

Resmi görüşme ortamını ev sahibi-misafir ilişkisine dönüştürmenin yanı sıra öznel görüşme ortamının daha samimi ve yakın olması için kendimle ilgili de sorular sordular. Araştırmacıların kiminle akraba olduklarına veya kimi tanıdıklarına yönelik sorular da katılımcıların araştırmacılarla ilk temaslarında birbirlerini konumlandırmak amacıyla yararlandıkları bir yöntemdir. Araştırmacıların uzak bölgeden gelmelerine rağmen kimi tanıdıkları öğrenilerek katılımcıların araştırmacılarla bağ kurmaları kolaylaşmaktadır (van den Hoonaard 2005). Tez çalışmamda da öznel görüşme ortamının daha samimi olması amacıyla belirli bir kişiyi tanıyıp tanımadığını sordular. Sonuç olarak öznel görüşme ortamını daha samimi ve yakın bir ortama dönüştürmek amacıyla bazı stratejilerde bulundu. Söz konusu stratejiler sadece görüşme ortamını daha samimi ve yakın bir ortama dönüştürmelerinde değil ayrıca istedikleri zaman görüşmeye ara verip istedikleri zaman kendilerine sorulan soruları yanıtlamalarına da olanak tanıdı. Bu, öznelere esneklik sağladı ve kendilerinin soruları yanıtlamaları için hazır hissetmelerini bekleyen birinin varlığını gördüklerinde daha samimi bir ortam oluştu. Bu da, hassas konulara dair daha özel bilgilerin aktarılmasını kolaylaştırdı.

İlişki kurmak ve kurulan ilişkiyi geliştirmek kadar söylemselliğin de görüşmelerde üzerinde durulması gerekmektedir. Dinlemek ve gözlemlemek veri oluşturma parçasıdır (Hammersley ve Atkinson 2019). Bu doğrultuda öznel cevapları üzerinde neyin etkili olabileceğini anlamak önemlidir (Kahn ve Cannell 1957 akt. Robertson ve Hale 2011). Öznel evlerinde her şeyin bir hikâyesi vardır. Görüşmeler sayesinde yaşam olayları ve aileye dair bilgileri paylaşma olanağı, hikâyeleri canlandırmanın yoludur. Yaşlı bireyler soruları yanıtlarken konu dışına çıkabilmektedir (Robertson ve Hale 2011).

Bu, saha notlarımda şu şekilde yer aldı:

Öznelerin birçoğu soruları doğrudan yanıtlamak yerine her zaman anlatmak istedikleri konuyu anlattıktan sonra yanıtladı. Bazen özneler anlattıkları farklı konuların uzun olması sebebiyle kendilerine yönlendirdiğim soruların ne olduğunu unuttu ve soruyu tekrar sormamı istedi.

Öznelerin çoğu ayrıca kendilerine sorduğum soruların odağından ayrılıp başka konulara geçtiklerini de ifade etti. Bu, öznelerin eşlerinin kaybından sonra yalnız yaşamla birlikte iletişime geçebilecekleri sosyal ağların azalması nedeniyle bireylerin konuşmaya ihtiyaç duymalarıyla açıklanabilmektedir. Katılımcılar kendilerine zaman ayıran ve kendilerini dinleyen birisi olması nedeniyle farklı konulara dair konuşma eğiliminde bulundu. Van den Hoonaard (2005) da, yaşlı bireylere yönelik kalıp yargılardan birinin çok fazla konuştukları yönünde olduğunu belirtmektedir. Bu da, bireylerin söz konusu olumsuz tutumları içselleştirerek araştırma sürecine yansıtma beraberiinde getirebilmektedir. Örneğin, “Özneye ‘bir sorunun olduğunda bunları nasıl çözüyorsun?’ diye sorduğumda özne şu yanıtı verdi: ‘Ben çok anlatırım. Anlatırım da, bana kızıyorlar çok anlatıyorsun diye. Yenilikleri anlatıyorlar. Ben diyorum ki ihtiyarım, yenilikleri bilmiyorum, eskileri biliyorum. Bazen bıkmıyorlar benim anlattıklarımın.’”

Öznelerin çok konuştuklarına dair sahip oldukları kaygılar, sorduğum sorulara verdikleri cevapların araştırma için faydasının olup olmadığını sorgulamalarına da neden oldu. Bu paylaşımlara van den Hoonaard (2005, 398)’ın ifadesiyle yanıt verdim: “Araştırma genellikle puzzle parçalarını bir araya getirmeye benzer. Her öznenin eş kaybı sonrası yalnızlık deneyimlerinin nasıl olduğuna yönelik bir resim oluşturmaya çalıştığım bazı parçaları vardı. Görüştüğüm her kişinin deneyimi bana her zaman ilham oldu ve bu yüzden size minnettarım.”

Yaşlı bireylerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilirken yaşlılıktaki bilişsel gerilemeler nitel araştırma sürecini karmaşıklştırmaktadır. Çünkü yaşlı bireyler bazen araştırma sorularını algılamakta zorluk çekebilmektedir (Akçay ve Koca 2024). Nitekim tez araştırmamda da bazı özneler ilerleyen yaşları sebebiyle kendilerine yönelttiğim soruları ilk sorduğumda anlamadıklarını belirtti ve tekrar ifade etmemi istediler. Özneler aynı zamanda, sorduğum soruları yanıtlarken örneğin “ağlamıyoruz desek yalan söyleriz”, “ister istemez üzülyyorsun, için buruk oluyor, eşini arıyorsun”, “yenge vefat ettikten sonra erkek yalnız kalınca her şeye üzülr” gibi duygusal deneyimlerini dışsallaştırarak ifade etti.

Görüşülen kişiler, görüşmenin sonuna doğru daha fazla güvenilebilmektedirler (Robertson ve Hale 2011). Zira benim çalışmamda da bazı katılımcıların görüşme sonlandıktan ve ses kaydı kapatıldıktan sonra, bana kapıya kadar eşlik ettikleri süreçte, görüşme esnasında bahsetmedikleri bazı deneyimlerden bahsettiklerini gördüm. Dolayısıyla görüşmeler sonlandığında öznelerle kurduğum ilişki kadın, tanıdık biri, misafir ve sosyal hizmet bölümü mezunu bir araştırmacı kesişiminde kendini gösterdi. Öznelerin görüşmelerde kendilerini ifade etmeye istekli olduklarını ve deneyimlerini anlatma konusunda zorlanmadıklarını gördüm. Bu durum üzerinde hem araştırma özneleriyle “tanıdık” birileri aracılığıyla temasa geçmenin hem de görüşmeleri sosyal hizmet bölümü mezunu olan bir araştırmacı kimliğimle gerçekleştirmemin kolaylaştırıcı etkisi oldu. Öznelerle temasa geçmede ve öznelerin deneyimlerini rahatlıkla aktarmalarında anahtar kişiler önemli konumda yer aldı. Katılımcılar, tanıdıkları kişilere güven duymalarından dolayı araştırma sürecinin kendilerine yönelik herhangi bir olumsuz yansıması olmayacağına inandı ve dolayısıyla araştırmaya dâhil olarak deneyimlerini rahatlıkla paylaşabildi:

Valla hiç kabul etmezdim de dedeni senelerce tanıyorum. Tarla

komşumuzdu. Hiçbir dedikodumuz olmadı. İşin görülsün diye yaptım.

Anahtar kişiler, katılımcıların araştırmaya katılmalarında ve deneyimlerini rahatlıkla paylaşabilmelerinde etkili olsa da bazı öznelere araştırma sürecinden endişe duydu. Görüşmeleri gerçekleştirmeden önce öznelere ses kaydı alınacağına dair onamlarını alsam da bir özne, görüşme sürecinin sonunda aldığım ses kaydına yönelik endişelendiğini dile getirdi. Sosyal hizmet mesleğine yönelik temel becerilere, bilgilere ve değerlere sahip olmam görüşme boyunca süreci etkili şekilde yürütmeme imkân sağladı. Katılımcıların anlaşıldığına dair sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinden yararlandım. Öznelere paylaştıklarını özetleyerek anlaşıldıklarını hissettirmeye çalıştım. Araştırmacı olarak destekleyici, kabullenici ve güvene dayalı görüşme ortamının olması için çaba gösterdim. Görüşme sürecinde öznelere güven duyduğunu ve değerli hissettiğini de gördüm:

Kolay kolay kendi sorunlarımı tanımadık birine söylemem ama şu an sana söylüyorum.

Hatırimi saymışsın gelmişsin, bana bu soruları sordun ben de elimden geldiği kadar sana cevap verdim. Sen de memnun ol, ben memnun oldum. Allah razı olsun bir kere değil bin kere.

Araştırma sürecinde gerçekleştirdiğim görüşmelerden ve yaptığım gözlemlerden araştırmacı olarak ben de etkilendim. Gözlemler ve görüşmeler kapsamında öznelere eşlerinin kaybından sonra yalnızlık deneyimlerini aktardıkları ve deneyimlerini gözlemlediğim esnada şahit olduklarım karşısında üzüldüm, geleceğe yönelik endişe ve umutsuzluk yaşadım. Hatta tüm bu şahit olduklarımı içselleştirerek günün büyük çoğunluğunu yalnızca öznelere düşünerek geçirdim. Süreçten olumsuz etkilendiğim zamanlarda ailem, arkadaşlarım ve tez danışmanım ile konuştum. Bu sayede hem araştırma sürecinin araştırmacı olarak benim üzerimdeki yansımalarını hem de bu

süreçteki araştırmacı olarak kendimi sorgulama imkânı buldum. Araştırma sürecinde şahit olduklarım kendi yaşamıma da yansiyarak düşünömsellik sürecinden geçmeme olanak sağladı. Fakat bu süreçte ruhsal açıdan deneyimlediğim zorluklar fiziksel açıdan deneyimlediğim zorluklardan çok daha fazla oldu. Çünkü hem kaybın ardından yalnızlık deneyimine sahip yaşlı erkeklere hem kendime hem de topluma dair bir sorgulama aşamasından geçtim. “Böyle bir deneyime sahip olsam ne yapardım?” diye düşünürken aslında içinde bulunduğum anı yaşayamamaya başladım. Araştırma bulgularıyla ilgili sorgulamalarım üzüntü, korku ve endişe duygularıyla kesişti ve bu süreçten uzaklaşma isteğimi beraberinde getirdi.

Araştırmacının Konumsallığı

Tez çalışmam boyunca araştırmacıların bakış açıları üzerinde etkili olan konumsallığa; başka ifadeyle içeriden veya dışarıdan olmaya, bulguların ve araştırma sürecinin niteliğinin belirlenebilmesi için (Kaçar-Tunç 2020) detaylı şekilde değindim. Kadın araştırmacı olarak farklılaşan değerlere sahip yaşlı erkeklerle gerçekleştirdiğim görüşmelerde duygularımın, düşöncelerimin ve davranışlarımın nasıl biçimlendiği ve yaşlı erkekler karşısında nasıl konumlandığımı/konumlandırıldığımı tartıştım. Bu bağlamda Altınoluk (2021)’un üzerinde durduğu “toplumsal cinsiyet düzeninde reddedilen unsurlar, yaşanan ikilemler, görüşmelerdeki suskun çatışmalar ve duygudaşlık geliştirilen karşılaşmaları” detaylı şekilde inceledim.

Kadın araştırmacı olarak her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliğini savunuyor olsam ve bu rollere bağlı olmadığımı yönelik inanç geliştirmeye çalışsam da erkek öznelerle yönelik sahip olduğum olumsuz tutumlar (örneğin, erkeklerin cinsel yaşama yönelik ilgilerinin bulunması) nedeniyle bazı görüşmelerde tedirgin oldum. Bu duruma yönelik farkındalığımı, araştırma sürecinde yüzleştığım en zor deneyim olarak kaydettim. Nitekim sosyal hizmet

eğitimi de alsam, yüksek lisans eğitimime de devam etsem aslında geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri araştırmacı olarak beni de etkisinin altına aldı.

Öznelerle benzer bir kültürel ve toplumsal yapıya sahip bölgede ikamet etmem araştırmacı olarak araştırma grubunun içinden biri olmama imkân sağladı. Bu da, öznelerin araştırmacı olarak benle güven ilişkisi geliştirmesine olanak tanıyarak araştırmayı gerçekleştirdiğim alana erişimimi kolaylaştırdı. Araştırmacı, araştırma ortamına içeriden biri olarak girdiği için öznelerle yaşanmış bir aşinalığa sahiptir (Griffth 1998). Öznelerle benzer kültürel ve toplumsal yapıyı paylaşan bölgelerde ikamet eden araştırmacı olduğum için öznelerin ifadelerine yönelik de kolaylıkla anlayış geliştirebildim.

Görüşme ortamlarında eşit düzeyde ilişkinin kurularak öznelerin kendilerini rahat ve güvende hissetmelerinin sağlanması gerekmektedir (Altınoluk 2021). Fakat öznelerle gerçekleştirdiğim görüşmelerde geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri hâkim oldu. Tüm görüşmeler boyunca özneler araştırmacı olarak benle hiyerarşik ilişki kurdu, görüşme sürecini kendi kontrollerinde tutmaya çalıştı. Bunun için de çeşitli stratejilere başvurdular. Dolayısıyla her ne kadar içeriden bir kişi olarak ortama girsem de öznelerden yaş, cinsiyet ve sahip olunan değerler bakımından farklı kimliğe sahip olmam öznelerin dışında kalan bir konumu, yani yabancı olmayı beraberinde getirdi. Katılımcıların benden büyük olması, erkek olması ve farklı değerlere sahip olması benim içeriden olma konumumu etkiledi.

Kültürüne hâkim olduğum toplumda, tez çalışmamı gerçekleştirmiş olmam öznelerle olan etkileşimlerde zaman zaman duygudaşlık sağlasa da bazı katılımcıların eylemleri değersiz hissetmemde etkili oldu. Örneğin, katılımcılar erkeklik ideallerine olan bağlılıklarını göstermek amacıyla görüşmelerde benim yüzüme bakmadı, kendilerine yönlendirdiğim soruların yanıtlarını göz temasında bulunmadan farklı yerlere odaklanarak verdi. Özneler sanki benle konuşmadı, hayali olarak yarattıkları erkek figürle sohbet

etti. Böylece özneler kadın araştırmacı olarak beni yok sayarak bağlı oldukları eril idealleri bu şekilde sergiledi.

Görüşmeleri gerçekleştirmeden önce öznelerin bağlı oldukları erkeklik ideallerini yaşadıkları toplumda sürekli sergilediklerini deneyimlememle birlikte bu idealleri görüşme sürecine yansıtmaları durumundaysa ne hissedeceğime ve bu durumda nasıl davranacağıma yönelik belirsizlik yaşamamdan dolayı çok fazla endişe hissettim. Bu durum daha görüşmelerden önce erkek katılımcıların kadın araştırmacı olarak bağlı oldukları erkeklik ideallerini görüşme sürecine yansıtacaklarına yönelik ön yargıya sahip olmama neden oldu. Bu ön yargı aynı zamanda öznelerin yaşlarıyla da ilişkili bir faktör olarak gündeme geldi. Çünkü 65 yaş ve üstü erkeklerle görüşme yapmam onların araştırmacı olarak beni kendilerinden “yaşça daha küçük ve deneyimsiz” olarak algılayacaklarına yönelik inanca sahip olmamı beraberinde getirdi. Görüşmeler öncesinde öznelere yönelik sahip olduğum bu ön yargı, görüşmede vücut buldu ve öznelerin “eskiden hıdrellezde bayram yapardık, bunları sen bilmezsin, deden bilir” gibi ifadeleri karşısında sessizliğin korunmasına yönelik zorunluluk hissetmemi beraberinde getirdi. Böylece yaşlı özneler, deneyimlerini anlayamayacakları sebebiyle kendilerinden daha genç olan beni kendilerinden daha geride konumlandırdı.

Uzun yıllar geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâkim olduğu bölgede yaşamama rağmen tez çalışmamı da benzer bölgede gerçekleştirmem her ne kadar bu alana “aşına” olmayı gerektirse de bazı görüşmeler sırasındaki deneyimler aslında bu alana “yabancılık” hissetmeme de neden oldu. Sonuç olarak, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâkim olduğu toplumda hem yaşıyor olmam hem de benzer toplumlarda kadın araştırmacı olarak bulunmam erkeklerle gerçekleştirdiğim görüşmelerde “yabancı” olmamı ve kadın-erkek hiyerarşisi içinde her şeyden önce deneyimlerini keşfetmeye dair çaba sarf eden araştırmacı olarak kabul edilmekten ziyade kadın cinsiyetine sahip

olduğumdan dolayı öznelerden daha geri planda kalmamı beraberinde getirdi.

Görüşmeler için öznelerin evlerine gitmeden önce öznelerle ilk olarak babam ve büyükbabamın telefon aracılığıyla iletişime geçmesine olanak tanımam, kadın araştırmacı olarak kendimi bu hiyerarşik ilişkinin içinde bulmamı kaçınılmaz şekilde gündeme getirdi. Öznelerin ilk olarak bir araştırmacıdan ziyade sosyal ağlarla temasa geçmeleri, görüşmeler için evlerine gittiğimizde ilk olarak onlarla sohbet etmeleri ve görüşmeler süresince kadın araştırmacı olarak benle göz teması kurmamaları kadın olduğum için “erkeklerin yer aldığı bir ortamda ötekileştirilmeme” neden oldu. Dolayısıyla öznelerle kadın araştırmacı olarak benim aramdaki bu güç hiyerarşisi daha görüşmelere başlamadan önce kuruldu.

Katılımcılara kadınlardan farklı olarak hangi deneyimleri yaşadıklarına dair soru yönelttiğimde öznelerin bu soruya verdikleri yanıtlar öfke duygusu hissetmeme neden oldu. Çünkü özneler, kadınları “gamsız olur”, “kadının iyisi kocasını vezir yapar, kötüsü de rezil yapar” gibi söylemlerle birlikte tanımladı. Öznelerle kurduğum yakınlığın bozulmaması için bu söylemler karşısında sessiz kaldım ve bu, öznelerin ifadelerini onayladığım anlamına geldi. Öznelerle kurulan yakınlığın bozulması katılımcıların deneyimlerini rahatlıkla ifade etmelerinin önünde engel olacak ve bu da, zengin deneyimlere ulaşamamayı beraberinde getirecektir. Ancak öznelerle kurduğum yakınlığın bozulmaması adına kadın kimliğine sahip olmama rağmen kadınları savunamadığımdan dolayı hissettiğim öfkeyi içime hapsettım ve bu, içten içe kendime sinirlenmeme neden oldu. Ancak görüşme yönergesindeki bu soruyu, yanıtların beni öfkelenmesine rağmen her özneye yönlendirdim ve süreç boyunca araştırmayı gerçekleştirmeye yönelik temel motivasyonumu göz önünde bulundurdum. Erkek öznelerle gerçekleştirdiğim görüşmelerde kadınlara yönelik ifade edilenler karşısında “sessiz kalma zorunluluğu” öznelerle kurduğum yakınlığın sürdürülmesine olanak sağladı ve katılımcıların

deneyimlerine yönelik rahatlıkla paylaşımda bulunmaları kolaylaştırılarak deneyimleri detaylandırıldı.

Görüşmenin gerçekleştirildiği ortamlarda her ne kadar kadın araştırmacı ve erkek özneler arasında güç ilişkisine dayalı hiyerarşik bir ortam hâkim olsa da erkek öznelerle anahtar kişiler aracılığıyla temasa geçmiş olmam onların deneyimlerini rahatlıkla ifade etmelerine olanak sağladı. Katılımcıların zorlandıkları deneyimlere dair düşüncelerini ve duygularını rahatlıkla paylaşabilmeleri, ifade edilenler ve kurulan etkileşim arasında duygudaşlığı da beraberinde getirdi. Böylece özneler “kadın araştırmacı” olmasına ve hiyerarşik bir ortam oluşturulmasına rağmen benle yakınlık kurdu ve güvene dayalı ilişki geliştirdi.

Öznelerin paylaştıkları deneyimler karşısında yoğun duygular hissetmiş olmamla birlikte de duygudaşlık yaşadık. Ancak öznelerin yaşanan bu duygudaşlığın ardından “**sen bekârsın galiba**” gibi çeşitli paylaşımlarda bulunmaları hiyerarşik ilişkinin süreç içinde yeniden kurulmasında etkili oldu. Bu konular hakkında deneyime sahip olmamam araştırma sürecinde kurulan hiyerarşik ilişkiler karşısında araştırmacı olarak kendimi yetersiz hissetmemi de beraberinde getirdi. Ancak kırsal mahallede yaşamak gibi bazı öznelerle ortak deneyimlere sahip olmam tekrar hiyerarşiyi ortadan kaldırarak araştırmacı olarak benim deneyimlerim ve öznelerin deneyimleri arasında duygudaşlık gelişimini kolaylaştırdı. Benzer deneyimler ve tanıdıklık, kadın araştırmacı olmama rağmen öznelerin zorlanmış oldukları deneyimleri rahatlıkla paylaşmalarına olanak sağladı. Böylece öznelerle tanıdıklık olgusuna ve benzer deneyimlere tüm görüşme boyunca değindim ve öznelerle kadın araştırmacı olarak benim aramdaki hiyerarşik ilişkiyi ortadan kaldırarak güvene dayalı bir ortamın gelişimi için çaba sarf ettim.

Araştırmacının konumsallığı kapsamında tartıştığım diğer husus “dış görünüştür”. Araştırma yöntemlerine dair verilen derslerde araştırmacıların nasıl

davranması, nasıl olması gibi çeşitli konulara yönelik birçok bilgi aktarılırken aynı zamanda kitaplarda bulunmayan ancak araştırma alanına gitmeye yönelik hazırlık yapan araştırmacılara -çoğunlukla kadın araştırmacılara- çeşitli uyarılar yapılmaktadır. Bunlardan birisi de giyim konusundadır. Araştırmacılara “Şunu giyin veya bunu giymeyin” şeklinde söylemlerde bulunulmadığındaysa “Siz, nasıl giyineceğinizi biliyorsunuz zaten” diyerek aslında toplumda hâkim olan cinsiyet eşitsizliğine işaret eden “usturuplu giyim” üzerinde durulmaktadır (Altınoluk 2021, 220). Bu da, kadın araştırmacı olarak benim görüşme sürecinde göz önünde bulundurduğum konu oldu.

Uzun yıllar boyunca nerede, nasıl giyinmem gerektiğini öğreten topluma benzer toplumlarda görüşme yapmam, görüşmelere giderken toplumun kadın araştırmacı olarak benim neyi, nasıl giymem konusunda zorunluluk hissetmemen neden oldu. Giyim konusunda toplumun beklentilerine göre değil de kendi isteklerime göre hareket ettiğimde toplumun kadınlardan beklentilerini yerine getiremememden kaynaklı karşılaşılacağı tepkiler ve öznelerle bağ kuramama konusunda yaşadığım endişeler için giyim konusuna da özen göstermek durumunda kaldım. Dolayısıyla bu durum üzerinde hem öznelerle bağ kurabilme amacı hem toplumun tepkileri hem de yaşlı erkeklere ilişkin sahip olduğum ön yargılar etkili oldu. Açık, şık ve dikkat çeken kıyafetle görüşmelere gittiğimde öznelerin kadın araştırmacı olarak beni cinsel obje şeklinde görebileceklerinden dolayı hissettiğim kaygı daha kapalı kıyafetler tercih etmemen neden oldu.

Sonuç olarak tez çalışmamda tüm süreç boyunca hem araştırma özneleriyle benzerlik gösterdim hem de onlardan farklılaştım. Bu da, araştırmacının konumunun değişken olduğunu ve hem dışarıdaki hem de içerideki konuma işaret eden arada alan (*the space between*) kavramını gündeme getirmektedir (Dwyer ve Buckle 2009). Nitekim Hammersley (1993 aktaran Kaçar-Tunç 2020)’e göre yalnızca dışarıdan veya içeriden olmak, bilgiye ulaşma konusunda yeterli değildir ve bunun yerine, dâhil olmayla

yabancılaşmanın birleşiminde geçerli olan bilgiye erişilebilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, yüksek lisans tez araştırmamı yürüttüğüm sahaya dair aldığım notlardan hareketle, araştırma sürecime dair deneyimlerimi farklı dinamikleri göz önünde bulundurarak tartıştım. Bu doğrultuda, yaşlı erkeklerle yapılacak nitel araştırmalarda araştırmacıların katılımcılarla ilişki kurmak, kurulan ilişkiyi geliştirmek ve söylemsellik bağlamında karşı karşıya kaldıkları durumları yaşlılık dönemiyle ilgili bilgilere sahip olarak hem yaşlı bireylerin özelliklerini hem de toplumda yaşlı bireylere yönelik algıları göz önünde bulundurarak değerlendirmeleri önemli görülmektedir. Bununla birlikte, araştırma süreci ve bulguların niteliğinin belirlenmesinde kritik konumda yer alan konumsallığın da üzerinde durularak araştırmacıların özdüşünümsel süreçten geçmeleri gerekmektedir. Son olarak, yaşlı bireylerle görüşme gerçekleştiren araştırmacıların araştırma deneyimlerini paylaştığı daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği düşünülmektedir.

1 Bu çalışma “Yaşlı Erkeklerin Eş Kaybı Sonrası Yalnızlık Deneyimleri” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynakça

Akçay, Sinan ve Esra Koca. “Challenges of Conducting Qualitative Social Work Research with Older Adults” *Educational Gerontology*, (2024): 1–14.

Altınoluk, Duygu. “Eril Sahada Kadın Araştırmacı Olmak: İkilemler, Çelişkiler, Karşılaşmalar ve Çarpışmalar” *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 4, no.2 (2021): 203-229.

Dwyer, Sonya Corbin ve Buckle Jennifer L. “The Space Between: On Being

an Insider-Outsider in Qualitative Research” *International Journal of Qualitative Methods* 8, no. 1 (2009): 54-63.

Griffith, Allison I. “Insider/Outsider: Epistemological Privilege and Mothering Work” *Human Studies* 21, (1998): 361-736.

Hammersley, Martyn ve Paul Atkinson. *Ethnography: Principles in Practice* (London:Routledge, 2019).

Kaçar-Tunç, Gamze. “Nitel Araştırmalarda Konumsallık ve Düşünümsellik: Yakınlık ve Mesafe Arası Müzakere” *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no.16 (2020): 249-266.

Pak, Melike. “Yaşlılarla Sosyal Hizmetlerde Yeni Paradigma: Yaşlıları Güçlendirme” *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 20 no.47 (2020): 355-382.

Robertson, Linda ve Beatrice Hale. “Interviewing Older People: Relationships in Qualitative Research” *Internet Journal of Allied Health Sciences and Practice* 9, no.3 (2011): 10.

van den Hoonaard, Deborah Kestin. ““Am I Doing it Right?”: Older Widows as Interview Participants in Qualitative Research” *Journal of Aging Studies* 19, no.3 (2005): 393-406.